

Johan Rabaeus i rollen som Harpagon i Dramatens uppsättning av Molières *Den girige* 2009. Foto: Sören Vilks.

Åsa Magnusson Girig-Sverige

IETT programblad från Dramatens uppsättning från 2009 av den franske 1600-talsdramatikern Molières *Den girige* hittar jag en text av Lars Forsell, »Molière såg«. Den publicerades ursprungligen i *Författarens Litteraturhistoria* (1980) och utgör en del av artikeln »Racine och Molière«. I den skriver han:

Jag tror att vad som idag i första hand förtjuser och kanske chockerar oss en smula hos Molière, det är att han vågade kalla en katt en katt, en hycklare en hycklare, en girigbuk en girigbuk, en högfärdsblåsa en högfärdsblåsa och en skurk en skurk. [...] Molière såg till det yttre, till beteendet och till det ödesdigra i samma beteende; som psykolog var han på en gång förbannande och förlåtande behaviourist. Men han kunde inte, som ofta vi, ursäkta vadsomhelst.

Texten avslutas med orden: »Vart har egentligen alla skurkar tagit vägen?»

Forsells beskrivning av Molière skulle kunna appliceras även på den svenska ekonomijournalisten och författaren Andreas Cervenka. Han bemödar sig om att visa fram den ekonomiska verkligheten just precis som den är och han ursäktar inte vadsomhelst. Cervenka har bland annat skrivit för Dagens Industri och Svenska Dagbladet. Idag är han verksam på Aftonbladet. Som författare debuterade han 2012 med *Vad är pengar?*. 2017 kom *Vad gör en bank?* och 2022 *Girig-Sverige*. Att debutbokens ekonomikrönikor skulle komma att sättas upp, tillsammans med Magnus Florins bok *Cirkulation* (2001), på Dramaten var kanske inte helt uppenbart. Men 2015 hade *Vad är pengar?* premiär på Elverket. I en kommentar på Dramatens hemsida inför premiären säger regissören, Ellen Lamm, att hon såg likheten mellan den överenskommelse en föreställning sluter med sin publik och den överenskommelse som görs kring pengars värde. På samma sida säger Cervenka att finansvärlden till viss del är ett skådespel.

Cervenka tilldelades stora journalistpriset 2022 för *Girig-Sverige*. Oavsett om man är intresserad av ekonomi

eller inte så är boken en nödvändig läsning för den som vill försöka förstå några av de bakomliggande orsakerna till varför Sverige idag ser ut som det gör. En kortversion kan man ta del av i Cervenkas sommarprat som sändes den 27 juni i år.

Boken består av 31 kapitel som i sin tur är indelade i fyra delar: »Detta har hänt«, »Vinnarna«, »Konsekvenser« och »Framtiden«. Avslutningsvis hittar man en lista över Sveriges 542 miljardärer. *Girig-Sverige* är försedd med illustrationer av Thomas Mollén. På de flesta agerar Cervenka föreläsare framför en whiteboard där viktiga siffror belyses med hjälp av staplar och diagram. Det understryker det pedagogiska anslaget som även finns i hans tidigare böcker och gör honom till något av en folkbildare på ett område som många människor dagligen har kontakt med, men som få verkligen har satt sig in i. Liksom i sina tidigare båda böcker förklarar han grundläggande begrepp, och inför nya när det behövs. Ett begrepp som de flesta har stött på under det senaste året är »inflation«. Genom att föreslå en distinktion mellan »konsumtionskronor« och »tillgångskronor«, för att skilja mellan de två valutor som Cervenka menar i praktiken används i Sverige idag, lyckas han förklara hur otillräcklig dagens användning av det nuvarande begreppet »inflation« är om man vill spegla värdeförändringar i samhället över tid, mycket utelämnas helt enkelt. När Riksbanken försöker upprätthålla konsumtionskronornas värde höjer de och sänker räntan, medan något som motsvarar Riksbankens ansvar inte finns när det gäller värdet på tillgångskronorna, som används vid köp av fastigheter och aktier. Så medan konsumentinflationen (som baseras på konsumtionskronornas värde) används som en mätare av det ekonomiska läget i landet, passerar tillgångsinflationen förbi, trots att det är där de största värdeförändringarna har ägt rum. I praktiken innebär det att vi, när inflation kommer på tal, ofta serveras siffror som rör de priser vi möter i affärerna när vi handlar – priset på paprika har till exempel fördubblats under det gångna året – medan det inte speglar de stora värdeförändringar som har

skett på bostadsmarknaden. Cervenka skriver: »1996 räckte 1 miljon kronor till att köpa 200 kvadratmeter bostadsrätt i Sverige, baserat på genomsnittspriset. Idag räcker samma summa bara till 22 kvadratmeter.« Det duggar rätt av liknande ögonöppnare i *Girig-Sverige*. Utgångspunkten tas inte sällan i allmängiltiga begrepp eller utsagor som Cervenka genom att hålla fram och skruva isär visar är möjliga att sätta ihop och förstå på andra sätt. Under läsningen blir också de ödesdigra konsekvenserna av ett alltför ensidigt marknadsekonomiskt och kapitalistiskt tänkande uppenbara samtidigt som bilden av Girig-Sverige blir klarare.

I Girig-Sverige får vi veta att »lika många personer som får plats i en fullsatt Airbus 380 äger mer än vad 6,2 miljoner svenskar gör tillsammans« och att Sverige hamnar på tolfte plats, efter bland annat Bahrain, Ryssland och Förenade Arabemiraten, i rankingen av världens mest ojämlika länder (2020). Det visar att det är hög tid att bilden av välfärds-sverige, som vi så stolt visat upp för omvärlden, korrigeras.

Så här i mitten av sommaren 2023 när storbankerna jämte flera storföretag (äterigen) redovisar rekordvinster medan allt fler hushåll kämpar med stigande räntor (de som haft möjlighet att köpa sin bostad), dyrare matpriser och tankar på hur de ska klara den kommande vinterns elpriser, räcker det inte att få höra att finansminister Elisabeth Svantesson anser att »storbankernas växande räntemarginaler är stötande« och att hon ska tala allvar med dem (»Många kan tvingas gå från hus och hem«, DN 19/7 -23). Rubriken är ett citat ur artikeln där Jan Bertoft, generalsekreterare för den ideella intresseorganisationen Sveriges konsumenter, uttalar sig om effekterna av eventuellt ytterligare höjningar av bostadsräntorna. Att många kan tvingas gå från hus och hem är ju inte precis *vadsomhelst* och det borde föranleda fler och kraftfullare reaktioner än Svantessons. Men hur kommer det sig att det inte gör det? I *Vad gör en bank?* skriver Cervenka att det inte finns några andra »privatägda vinstmaximerade företag i världen som har tilldelats så många unika privilegier som banker«. Anledningen är, menar han, att de har fått makten över ekonomins viktigaste råvara, pengar. Den makten är

i sin tur förenad med antagandet att bankerna tar det medföljande ansvaret att gynna alla och inte bara sig själva. Så har det inte blivit. Istället har det, tillsammans med en rad politiska beslut, lett till att klyftorna mellan de allra rikaste och de som lever på marginalerna har ökat. I *Girig-Sverige* får vi veta att »lika många personer som får plats i en fullsatt Airbus 380 äger mer än vad 6,2 miljoner svenskar gör tillsammans« och att Sverige hamnar på tolfte plats, efter bland annat Bahrain, Ryssland och Förenade Arabemiraten, i rankingen av världens mest ojämlika länder (2020). Det visar att det är hög tid att bilden av välfärds-sverige, som vi så stolt visat upp för omvärlden, korrigeras. Det tål också att upprepa att sambandet mellan ökade klyftor tillsammans med finansiell instabilitet historiskt sett ofta har lett till ett uppsving för populisterna på högerkanten, där invandrare och andra minoritetsgrupper utses till syndabockar. Mer sällan hör man att finansvärlden pekas ut. De ojämlika förhållandena påverkar också ungdomar när de ska ta sina första steg in på bostadsmarknaden. Sådär skriver en läsare till Cervenka:

Jag känner mig rånad och missledd. Jag har jobbat stenhårt i skolan och gjort allt som man har blivit tillsagd under uppväxten för att få bra förutsättningar, utbildat mig till civilingenjör och min sambo är chef. Ändå har vi inte råd att köpa ett hus där våra barn kan växa upp. Priserna stiger snabbare än man kan spara till en insats. Det går inte längre att jobba sig till det, man hade varit tvungen att åka med i uppgången genom att redan äga. Väldigt demoraliserande för alla unga.

Ur GIRIG-SVERIGE.

Arvets betydelse har bland annat den franske ekonomen Thomas Piketty lyft fram som en viktig orsak till ekonomisk ojämlikhet. Med hjälp av arvs- och gåvoskatter, som sedan femton år tillbaka inte förekommer i Sverige, finns det en möjlighet att utjämna de skillnaderna lite. Även fastighetsskatten, som är förhållandevis låg idag, kan användas på samma sätt. Den enskilt största skatten är idag inkomstskatten. Det innebär att lönearbete, som visas i exemplet ovan, har blivit en svårframkomlig väg till förmögenhet. En annan bidragande orsak till att det är svårt för unga att ta sig in på bostadsmarknaden är att bostäder har blivit ett enkelt sätt att tjäna pengar på.

Genom att uppvärdera fastigheter och genomföra så kallade konceptrenoveringar är det möjligt att tjäna

stora pengar på fastigheter. Konceptrenoveringar går ut på att man istället för att rusta upp ett helt kvarter med omnejd, renoverar enskilda lägenheter för att kunna höja hyran så mycket som möjligt. Sedan kan de värderas upp och säljas vidare. Cervenka skriver i *Girig-Sverige*:

Några av Sveriges mest utsatta områden har alltså genererat tiotals miljarder i vinst för dem som köpt och sedan sålt vidare fastigheterna. Den som promenerar runt på de aktuella adresserna kan snabbt konstatera att inget av detta värdeskapande har kommit de boende till del, trots skriande behov av upprustning.

Här kanske det är dags för lite hårdare tag. Vad det gör med dem som bor där kan man fundera över.

Att hyra ut fastigheter till offentlig sektor har också visat sig vara en god affärsidé för den som äger fastigheterna. För den som betalar hyran verkar det vara betydligt sämre. Enligt Cervenka innebär hyreskostnaderna för en skola som hyrs ut över 25 års tid en 60-procentig merkostnad för skattebetalarna jämfört med om kommunen hade ägt dem. De pengarna hade kunnat göra mer nytta i själva verksamheten. I förordet till den italienske juridikprofessorn Ugo Matteis bok *Gemensam nytta* (2016) skriver han att »i en privatiseringsprocess säljer inte regeringen det som *tillhör den*, utan något som tillhör varje enskild del av gemenskapen [...] När de gemensamma nyttigheterna väl förskingras eller förstörs existerar de inte längre [...]«. Det tål att tänkas på.

Cervenka använder ordet »förtroendekapital« när han analyserar sambandet mellan politikeruppdrag och uppdrag i näringslivet. Den som har fått kunskaper och kontakter i sin roll som förtroendevald kan välja att förvalta det på olika sätt när uppdraget är slut. Cervenka tar Bengt Göransson och Ingvar Carlsson som exempel på politiker som, när de har avslutat sina uppdrag som politiker, har valt att använda sig av det kapitalet genom engagemang i folkrörelser och föreningar. Andra, som till exempel Göran Persson, har istället valt att förvalta det genom att ta lukrativa uppdrag i näringslivet. Tillsammans med Björn Rosengren, Pär Nuder, Anders Borg och Fredrik Reinfeldt har Persson haft en viktig roll i de senaste 25 årens ekonomisk-politiska historia. Samtidigt tillhör de idag den grupp på 0,5 procent i Sverige som är allra rikast, skriver Cervenka. Det går att diskutera hur väl de har förvaltat det förtroende de en gång fick av folket.

Från *Elverkets pjäs Vad är pengar?* baserad på Andreas Cervenkas bok med samma namn. Foto: Sören Vilks.

Så vart har egentligen alla skurkar tagit vägen? Ett enkelt svar vore att peka på någonting uppenbart, som den ökade gängkriminaliteten. Kanske skulle man behöva lägga till: börshajar, fastighetsklippare och makthavare, varav en del politiker. Inte heller det känns fullständigt. Under läsningen av Cervenkas böcker kommer jag då och då att tänka på H.C. Andersens saga *Kejsarens nya kläder*, eftersom en hel del verkar ha känt till vad de beslut som har fattats skulle leda till. Så varför har ingen sagt att kejsaren är naken?

Cervenkas svar är att det är fler än de allra rikaste som har gynnats av den politik som har förts. Låga boräntor stimulerar inte bara till fler fastighetsköp och spekulationer, det gynnar även alla som tagit lån på sin bostad. Samtidigt har bostadspriserna skjutit i höjden och unga som vill ta lån får ta en betydligt större risk än vad deras föräldrar gjorde när de skulle in på bostadsmarknaden.

Finns det fler som borde ställas till svars? En demokrati brukar beskrivas som ett av de mest krävande styrelseskicken, eftersom det förväntas att medborgarna aktivt sätter sig in i olika frågor och deltar i samhällslivet, slutar vara publik helt enkelt. En bra början kan vara att läsa Andreas Cervenkas *Girig-Sverige*. ■